

ŽEMDIRBIŲ GAMINTOJŲ GRUPĖS – GEROSIOS PATIRTIES PERĖMIMO GALIMYBĖS⁸

Julius Ramanauskas¹, Gediminas Radzevičius², Vytautas Vazonis³

¹ Klaipėdos universitetas, ² Europos regioninės politikos institutas,

³ Aleksandro Stulginskio universitetas

Žemdirbių kooperacija sukuria galimybes stiprinti jų padėtį rinkoje, gauti didesnę prekių judėjimo grandinėje sukuriamos pridėtinės vertės dalį, pasinaudoti Bendrosios žemės ūkio politikos paramos priemonėmis. Kooperacijos plėtra Lietuvoje nėra pakankama. Vienas iš būdų situacijai šioje srityje gerinti yra gamintojų grupių kūrimosi skatinimas ir rėmimas. Tyrimo tikslas – išanalizavus kaimyninių šalių (Latvijos ir Lenkijos) patirtį kuriant žemdirbių gamintojų grupes bei organizuojant jų veiklą, nustatyti gerosios patirties perėmimo galimybes. Išanalizuota ekonominė literatūra ir teisinė dokumentacija žemės ūkio produkcijos rinkų reguliavimo ir žemdirbių kooperuotos veiklos klausimais. Be to, tyrimo metu buvo atliktas pusiau standartizuotas interviu su vaisių ir daržovių gamintojų grupių vadovais ir konsultantais. Nustatyta, kad Latvijos ir Lenkijos žemdirbiai aktyviau nei Lietuvoje jungiasi į gamintojų grupes, sėkmingiau naudojasi tam skiriama ES ir nacionaline parama.

Raktiniai žodžiai: gamintojų grupė, gamintojų organizacija, kooperacija.

JEL kodai: Q010, Q130, Q170.

Įvadas

Švedijoje, Danijoje, Airijoje, Olandijoje ir Prancūzijoje kooperatyvai valdo beveik visą pieno rinką. Daugelyje šių šalių beveik visi vaisių ir daržovių augintojai yra susijungę į kooperacijos principais veikiančias gamintojų organizacijas ir siekia būti lygiaverčiais partneriais perdirbimo bei prekybos įmonėms.

Lietuvos žemdirbiai kol kas retai imasi bendrų veiksmų rinkoje, o individualizmas riboja jų konkurencingumą (Kuliešis, 2010). Ypač nepalankioje situacijoje atsiduria smulkesnieji prekinės žemės ūkio produkcijos gamintojai. Darnaus žemės ūkio paradigma reikalauja, kad žemdirbiai gautų pakankamas ir galimai pastovias pajamas (jos nepriklausytų nuo krizinių veiksnių), būtų sprendžiami socialiniai kaimo klausimai ir būtų išsaugota aplinka (Ramanauskas, 2011).

Šiuo metu ES vaisių ir daržovių rinkos organizavimo svarbiausias elementas yra preliminariai pripažintos *gamintojų grupės* (toliau – GG) ir pripažintos *gamintojų organizacijos* (toliau – GO). Atskirose 2004 m. ir vėliau į ES įstojusiose šalyse pripažįstamos bei remiamos ir kitų sektorių žemdirbių GG. 2014–2020 m. programiniu laikotarpiu ES numatoma taikyti įvairių žemdirbystės ir gyvulininkystės produkcijos rūšių GO pripažinimą ir jų veiklos rėmimą (Pasiūlymas..., 2011). Taigi papildomą paramą gaus kooperuotai veikiantys žemdirbiai, todėl svarbus uždavinys – paspartinti žemės ūkio produkcijos augintojų kooperatyvų steigimą šalyje. GG veiklos ypatumų analizė ir patirties nagrinėjimas bei sklaida tampa labai aktualūs ir gali tapti svarbiu

⁸ Straipsnis parengtas pagal LR ŽŪM užsakomojo mokslinio darbo „Žemdirbių gamintojų grupių veiklos ypatumai kaimyninėse šalyse bei patirties priėmimo galimybės“ ataskaitą.

veiksniu, skatinančiu žemdirbius susijungti siekiant padidinti jų konkurencingumą bendroje Europos rinkoje.

GG kūrimą pradeda lyderiai – permainų iniciatoriai, – būtent jiems labai svarbus sėkmės pavyzdžių nagrinėjimas. Tai reikalauja, kad mokymas ir konsultavimas būtų labiau nei lig šiol nukreiptas į praktinių pavyzdžių analizę ir jų adaptavimą vietos sąlygomis (Pareigienė, 2008). Turi būti organizuojami teminiai susitikimai, diskusijos su tais, kuriems pavyko sukurti gerai veikiančią GG, nagrinėjama patirtis, problemos, su kuriomis buvo susidurta, jų efektyvaus sprendimo būdai.

Jau veikiančių žemdirbių GG geroji patirtis yra svarbus psichologinis elementas, padedantis augti žemdirbių susidomėjimui veikti kartu, siekiant geresnių veiklos rezultatų. Psychosocialiniu požiūriu žemdirbių apsiijungimas į intereso vienijimosi grupes yra procesas, o ne vienkartinis reiškinys. Šiam procesui reikia laiko, kad pakistų žemdirbių sąmonė, nuostatos, būtų suprasta bendradarbiavimo nauda. Žemdirbių kooperacijos procesai Lietuvoje vyksta per lėtai, neišnaudojamos kooperuotos veiklos teikiami privalumai, nepanaudojamos galimybės pasinaudoti parama.

Tyrimo tikslas – išanalizavus kaimyninių šalių patirtį, kuriant žemdirbių GG bei organizuojant jų veiklą, nustatyti gerosios patirties perėmimo galimybes. Šis tikslas suponavo tokius uždavinius:

- atlikti žemdirbių GG ir GO kūrimosi ir veiklos analizę;
- ištirti Latvijos ir Lenkijos gerosios patirties pavyzdžius;
- parengti rekomendacijas žemdirbių GG ir GO veiklos reglamentavimui ir kūrimosi skatinimui Lietuvoje.

Tyrimo metodika. Išnagrinėta GG pripažinimo ir funkcionavimo tvarka Latvijoje ir Lenkijoje. Tyrimo metu buvo taikomas pusiau standartizuotas interviu su Latvijos kooperatyvų „Mūsmāju Dārzeni“ ir „Baltijas dārzeni“, pripažintų vaisių ir daržovių GG, vadovais ir vyr. buhalteriais. Siekiant sukurti tarp klausėjo ir respondento laisvesnę pokalbio atmosferą, pokalbis nebuvo griežtai formalus. Dalis klausimų buvo standartizuoti, numatyti iš anksto. Išnagrinėtos GG kūrimosi problemos, dokumentų tvarkymo, planavimo, organizavimo, valdymo, kontrolės bei apskaitos ypatumai, išanalizuota produkcijos pardavimo tvarka, ES ir valstybės teikiama parama. Tyrimo metu taip pat buvo apklausti su šių GG veikla susipažinę Lietuvos šiltnamių asociacijos įmonių UAB „Kauno šiltadaržiai“, UAB „Kietaviškių gausa“, UAB „Agro Neveronys“, UAB „Kėdainių gėlės“, UAB „Domeina“ atstovai, ūkininkai A. Žemaitis ir A. Juška.

GG kūrimosi ir veiklos patirtis Lenkijoje nagrinėta naudojantis Lenkijos žemės ūkio ir kaimo plėtros ministerijos ir Nacionalinės kooperacijos tarybos duomenimis ir analitine medžiaga.

Atlikta ekonominės literatūros ir teisinės dokumentacijos žemės ūkio produkcijos rinkų reguliavimo ir žemdirbių kooperuotos veiklos klausimais analizė, taikytas analogijų metodas. Duomenų analizei taikytas loginis-indukcinis metodas.

1. Gamintojų grupių funkcionavimo prielaidos

GG terminas plačiai naudojamas daugelyje šalių, nors nėra aiškiai ir viena-reiškiai apibrėžtas. Bendriausias GG apibūdinimas būtų toks – tai žemdirbių junginys, teikiantis į rinką GG narių produkciją, padedantis didinti jų pajamas ir gerinti apsisijungusių į GG ūkių rinkos poziciją.

GG gali būti formalios ir neformalios. Formali GG reiškia tam tikrą įregistruotą juridinį asmenį, dažniausiai kooperatyvą, o neformali – junginį, pagrįstą grupės narių pasitikėjimu, tarpusavio pagalba.

Europos Sąjungos teisyne yra pateiktas ir kitas žemdirbių GG apibrėžimas – tai ES reglamentų ir nacionalinės teisės aktų nustatyta tvarka GG pripažintas juridinis asmuo, jungiantis žemės ūkio produkcijos gamintojus, turintis teisę gauti finansinę paramą.

Teisyne yra apibrėžta GO samprata – pvz., vaisių ir daržovių sektoriuje GO reiškia aukštesnį pripažinimo lygį, o GG – tik preliminarų pripažinimą ne ilgesniam kaip penkerių metų laikotarpiui, per kurį turi būti įvykdyti pripažinimo GO reikalavimai.

Žemės ūkio produkcijos gamintojų sukurtas juridinis asmuo, siekiantis įgyti teisę būti pripažintas GG, turi atitikti tam tikras nustatytas sąlygas. Kiekvienas žemės ūkio produkcijos gamintojų junginys, siekiantis pripažinimo vadintis gamintojų grupe, pirmiausia turi būti įregistruotas kaip juridinis asmuo pagal šalyje galiojančius įstatymus. GG nėra nauja juridinio asmens forma. Autoriai laikosi nuomonės, kad žemės ūkio kooperatyvas yra natūraliai susiformavusi žemdirbių GG forma.

Žemdirbių vienijimosi į kooperatyvus būtinumą lemia žemės ūkio produkcijos rinkų ypatybės. Žemės ūkio produktų rinkos bruožas yra paklausos ir pasiūlos asimetriškumas. Pasiūla formuojasi daugeliui gamintojų gana tobulai konkuruojant tarpusavyje, o paklausai rinkoje dažniausiai būdinga oligopsoninė situacija, nes yra tik keli stambūs produkcijos pirkėjai (Ramanauskienė, 2007). Tokia konkurencinė situacija rinkoje lemia, kad neorganizuoti žemės ūkio produkcijos gamintojai nesugeba gauti adekvačios pajamų dalies prekės pardavimo grandinėje (Gulbe, 2003; Klaassen; 2007; Lemanowicz, 2005; Le Vay, 1983; Miglavs, 2007).

Lietuvoje šiuo metu Vaisių ir daržovių gamintojų organizacijų pripažinimo ir gamintojų grupių pripažinimo ir paramos joms teikimo taisyklių (Vaisių..., 2002) nustatyta tvarka vaisių ir daržovių gamintojų, besiverčiančių vaisių ir daržovių auginimu bei apdorojimu, iniciatyva sukurtas juridinis asmuo gali įgyti preliminariai pripažintos GG arba pripažintos GO statusą. Pagal 2005 m. rugsėjo 20 d. ES Tarybos reglamentą Nr. 1698/2005 dėl Europos žemės ūkio fondo kaimo plėtrai (EŽŪFKP) paramos kaimo plėtrai nustatyta pereinamojo laikotarpio priemonė naujosioms ES šalims narėms, tarp jų ir Lietuvai, – kitų žemės ūkio sektorių gamintojų grupių įsikūrimo rėmimas – Lietuvoje nebuvo įteisintas ir įtrauktas į Kaimo plėtros priemonių planą.

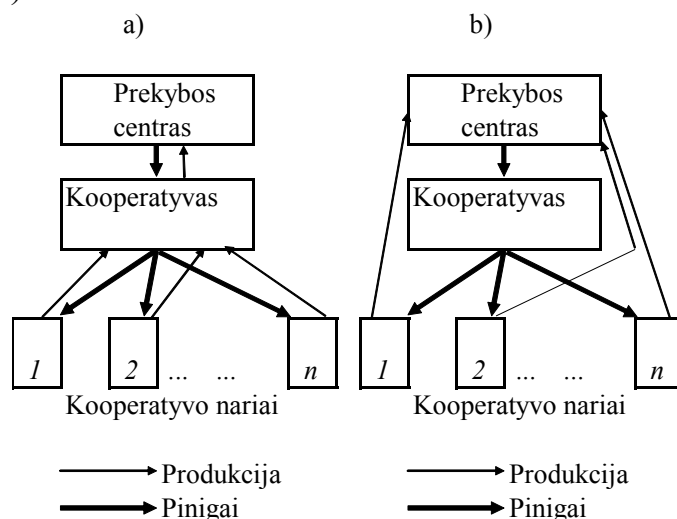
Taigi šiuo metu Lietuvoje gali būti pripažįstamos tik vaisių ir daržovių GG ir GO, tačiau iki šiol nė vienas vaisių ir daržovių gamintojų kooperatyvas nesikreipė dėl GG ar GO pripažinimo. Lietuvos daržovių augintojai ne tik nepasinaudojo sektoriui skiriama parama, bet ir patyrė didelius nuostolius dėl „agurkų krizės“ – tariamo E. coli (*Escherichia coli*) bakterijos išplitimo. ES daržovių augintojams skyrė soli-

džias kompensacijas, o Lietuvos žemdirbiai, neturėdami GO, negavo jokios kompensacijos nuostoliams padengti.

Vykdamas tolesnę BŽŪP reformą 2014–2020 m. numatomas įvairių žemės ūkio produkcijos rūšių GO ir jų asociacijų pripažinimas ir rėmimas. Tiesa, Europos Parlamento ir Komisijos projekte kol kas nėra aiškaus GO apibrėžimo. Atsižvelgiant į lėtą kooperacijos Lietuvoje plėtrą, reikia pasiruošti nustatyti aiškius GO pripažinimo, tikslų ir uždavinių kriterijus ir sukurti instrumentus, skatinančius kurti GO. Besikuriančios GG turi matyti išmatuojamą naudą jungtis į aukštesnio lygio organizacijas. Be to, būtina iš anksto parengti švietėjiškos ir konsultacinės veiklos programą.

2. Latvijos vaisių ir daržovių gamintojų grupių veiklos patirtis

Jei Lietuvoje iki šiol nėra nė vienos pripažintos GG, Latvijoje dar 2007 m. pabaigoje pripažinimą GG gavo dvi kooperatinės bendrovės – „Mūsmāju Dārzeni“ ir „Baltijas dārzeni“. Analizė leido nustatyti, kad Latvijos kooperatyvų GG veiklos modeliai yra skirtingi (pav.).

Pav. Latvijos kooperatyvų-GG veiklos modeliai

Kooperatyvo „Baltijas dārzeni“ veikla organizuota pagal centralizuotą modelį (žr. pav. a variantą). Atsakydama į klausimą, kaip organizuota kooperatyvo veikla, direktorė paaiškino, kad visi kooperatyvo nariai turi savo sandėlius, o vaisių ir daržovių prekinis paruošimas vyksta viename prekybos centre netoli Rygos. Nariai parduoda kooperatyvui savo išaugintus produktus, po to specializuotose kooperatyvo patalpose jie paruošiami prekybai – valomi, rūšiuojami, pakuojami – ir parduodami vartotojams (prekybos tinklams). Kooperatyvo išlaidos finansuojamos iš produkcijos pirkimo ir pardavimo kainų skirtumo.

Kooperatyvas vienija beveik visus šiltnaminių daržovių augintojus. Ji jungia 17 narių įvairiose Latvijos vietose.

Beveik 90 proc. investicijų buvo skirtos prekinio paruošimo centrui, į kurią suvežama didžioji dalis realizuojamos produkcijos. Bendra investicijų vertė – daugiau kaip 10 mln. latų (su finansine parama),

Nariai einamųjų įnašų nedaro, kooperatyvo pajamos – tai skirtumas tarp kainos, už kurią parduodama produkcija, ir kainos, kuri mokama augintojui. Nustatant supirkimo kainą, atsižvelgiama į tai, kiek bus išlaidų prekiniam parengimui ir kiek lėšų reikia kooperatyvui išlaikyti. Pelno nesiekama, taigi nekyla ir jo paskirstymo problemų.

Kooperatyvas plečia veiklą, apyvarta kasmet auga 5–10 proc. Priimant naujus narius, siekiama išplėsti produkcijos asortimentą, sušvelninti gamintojų tarpusavio konkurenciją. Orientuojamasi pirmiausia į vietinę rinką, iš esmės valdoma šiltnamių daržovių pasiūla, reguliuojant narių produkcijos auginimą. Siekiama planuoti gamybą, siekiant užtikrinti tolygų produkcijos tiekimą ištisus metus.

Kooperatyvo „Mūsmāju Dārzeni“ veikla organizuota pagal decentralizuotą modelį (žr. pav. *b* variantą). Nariai pagamintus produktus laiko savo sandėliuose, patys juos rūšiuoja, fasuoja ir parduoda, o rinkodarinį darbą ir realizavimą koordinuoja kooperatyvo administracija. Šiuo atveju kooperatyvas veikia rinkoje kaip GG narių agentas, vedantis derybas su prekybos centrais dėl produkcijos pardavimo kainų, derinantis užsakymų realizavimo sąlygas – prekybos centruose renka informaciją apie produktų poreikį, tikslina duomenis apie kooperatyvo narių turimų produktų atsargas bei praneša kur, kokių, kiek ir kada reikia jų pateikti (kooperatyvo vardu ir su jo važtaraščiais). Prekybos centrams atsiskaičius su kooperatyvu, pastarasis atsiskaito su savo nariais. Kooperatyvo išlaidoms padengti nariai moka mokesčius (nustatytą proc. nuo pardavimų pajamų).

„Mūsmāju Dārzeni“ sujungė lauko daržovių augintojus – prekybos tinklo „Rimi“ tiekėjus. Dabar yra 9 nariai iš įvairių Latvijos vietų. Kiekvienas ūkis turi savo specializaciją. Bendras visų kooperatyvo narių dirbamos žemės plotas – virš 1000 hektarų. Kooperatyvo realizuotoji produkcija išaugo nuo 1,5 mln. latų 2008 m. iki 2,9 mln. latų 2010-aisiais.

Narių ūkiuose užauginama ir per GG parduodama daugiau kaip 16 tūkst. t daržovių ir bulvių, kurios ištisus metus pristatomos Latvijos prekybos centrams, mokykloms, vaikų darželiams, taip pat eksportuojamos. Pagrindiniai produkcijos pirkėjai yra prekybos tinklai – jiems tenka apie 80 proc. pardavimų. Rinkai tiekama apie 40 pavadinimų produkcijos. 2011 m. realizacijos apimtys, preliminariais duomenimis, siekė 3,2 mln. latų.

Į klausimus, kokią GG gauna finansinę paramą ir kaip ji apskaičiuojama, kooperatyvo respondentai atsakė, kad pagal pradinį pripažinimo planą buvo numatyta įgyvendinti investicijos bendrai 3 mln. latų sumai. Vėliau pripažinimo planas buvo kasmet koreguojamas, o faktinės investicijos sudarė apie 4 mln. latų. Iš ES ir valstybės paramos kompensuota 75 proc. šių investicijų vertės. Be to, papildomai gauta parama GG įsikūrimui ir administracinėms išlaidoms.

Į klausimą, kokiems tikslams naudojama finansinė parama, buvo atsakyta, kad pasinaudojus teikiama investicine parama GG buvo modernizuoti sandėliai, įsigyta daržovių valymo, plovimo, pakavimo, skutimo, virimo, plastikinės taros plovimo įranga. Tai leido pateikti paruoštus prekybai, didesnės pridėtinės vertės produktus.

Kooperatyvo strategijos ypatybė – visos investicijos vykdomos tik narių ūkiuose, nėra centralizuotų sandėlių ir prekinio paruošimo centro. Laikomasi nuomonės, kad tai netikslinga, nes narių ūkiai vienas nuo kito labai nutolę, išsibarstę po visą Latviją.

Pateikdamas prekių partiją, narys pats rašo du važtaraščius – pagal vieną narys parduoda produkciją kooperatyvui, pagal kitą – kooperatyvas parduoda tą patį produkcijos kiekį pirkėjui. Kiekvienas narys turi jam priskirtą važtaraščių numerių seriją. Pažymėtina, kad abiejuose važtaraščiuose kaina nurodoma ta pati, kooperatyvas netaiško kainos maržos ir pajamų iš realizavimo negauna. Kooperatyvo pajinis kapitalas nedidelis – 5000 latų. Kadangi pelno nesiekama, nekyla ir jo paskirstymo problemų. Kooperatyvo išlaikymui užtikrinti nariai kas mėnesį sumoka 3 proc. nuo savo realizacinių pajamų, jo administracinė veikla taip pat finansuojama iš gaunamos paramos.

Organizuota kooperatyvo narių veikla palengvino pagamintos produkcijos realizavimą, leido gauti aukštesnes ir pastovesnes pardavimo kainas. Jei už kilogramą daržovių gaunama vienu santimu daugiau, tai, esant dabartinei realizacijos apimčiai, gaunama 160 tūkst. latų papildomų pajamų. Bendradarbiavimas leido sumažinti gamintojų tarpusavio konkurenciją, padėjo pajusti kooperuotos veiklos naudą.

Latvijos GG taikomiems modeliams bendra tai, kad abu kooperatyvai nesiekia pelno. Jų tikslas – didinti narių pajamas, organizuotai realizuojant produkciją.

Abiejų GG vadovai nurodė, kad į kooperatyvą jungiasi stambesnieji ūkiai. Smulkūs ūkiai, nors jiems dalyvavimas kooperatyvuose gyvybiškai reikalingas, jau negali įvykdyti veikiančių GG keliamų reikalavimų. Taigi aiškėja, kad smulkesnieji ūkiai galėtų cysijungti bendrai veiklai, jei jiems būtų teikiama papildoma tiek finansinė, tiek konsultacinė parama.

3. Gamintojų grupių kūrimosi ir veiklos patirtis Lenkijoje

Lenkija turi jau daugiametę GG pripažinimo ir rėmimo patirtį, kurios pažinimas gali būti naudingas Lietuvai. Lenkijos ūkininkai skatinami jungtis į GG, kad augtų jų konkurencingumas vidaus ir užsienio rinkose. Įvairių žemės ūkio produktų (ne vien vaisių ir daržovių sektoriuje) GG pripažinimas ir rėmimas, skirtingai nei Lietuvoje ir Latvijoje, įteisintas įstatymu jau 2000 m. iš nacionalinių lėšų, vėliau perimta ES gamintojų grupių rėmimo tvarka. Nuolat vykdoma informacinė kampanija apie naujų GG steigimo privalumus, galimybes pasinaudoti finansiniais paramos instrumentais bei apie galimybę pasinaudoti konsultavimo paslaugomis. Besikuriančias GG konsultuoja regioniniai žemės ūkio konsultavimo centrai. Lenkijos Žemės ūkio plėtros ir modernizavimo agentūros duomenimis, 2011 m. lapkričio 30 d. pagal įstatymą dėl žemdirbių gamintojų grupių buvo įregistruotos net 636 GG.

Nors ir pasiekta tam tikra pažanga, Lenkijoje tebelaikoma, kad žemas žemės ūkio produkcijos gamintojų organizuotumo lygis yra viena iš didžiausių Lenkijos žemės ūkio silpnybių (Chlebicka, 2008). Reiškiamą nuomonę, kad daug GG steigėsi tik finansinei paramai gauti, o jai nutrūkus, netgi daugiau kaip pusė jų gali subyrėti.

Toks mažas apsijungimo laipsnis rodo, kad yra pakankamai sudėtinga surinkti keliolika vieno produkto gamintojų, norinčių bendrai vykdyti ūkinę veiklą. Be to, trūksta lyderių, kurie visuomeniniais pagrindais galėtų užsiimti grupės organizavimu. Dabartinė teisinio reguliavimo tvarka palanki dideliems prekiniams ūkiams, kurie ir taip yra stambūs rinkos dalyviai. Mažiesiems ir vidutiniams ūkiams paskatos yra nepakankamos. Žemdirbių GG kūrimosi tempo paspartinimui reikia intensyvesnių veiks-
mų, reikia pasiūlyti smulkiems ir vidutiniams gamintojams naujus, palankesnius tei-

sinius sprendimus ir didesnę finansinę rėmimą, o taip pat į gamintojų grupių kūrimosi procesą įtraukti specializuotas institucijas.

Susikūrusios grupės yra „gyvas“ pavyzdys, kaip gamintojai gali susijungti ir gauti naudą – mažinti gamybos kaštus, užsitikrinti geresnes produkcijos realizavimo sąlygas, taip pat – gauti finansinę paramą. Tokie pavyzdžiai turi esminę įtaką kitų grupių kūrimuisi. Galimybė susitikti su praktikais ir pasikeisti patyrimu gali padėti potencialiems naujiems nariams įveikti baimes dėl rizikos veikti grupėje.

Vaisių ir daržovių sektoriuje veikia atskira, gana palanki GO ir GG rėmimo tvarka. Dabartinis vaisių ir daržovių augintojų kooperacijos lygis Lenkijoje yra vienas iš geriausių. 2011 m. veikė 182 preliminariai pripažintos GG ir 40 pripažintų GO. Jos jungė 5525 narius: 2462 – GG ir 3063 – GO. Vidutiniškai vienoje GG buvo 14 narių, o GO – net 77 nariai. Vertinama, kad organizuotai buvo realizuojama apie 15 proc. prekinės vaisių ir daržovių produkcijos.

Iki 2011 m. finansine parama preliminariai pripažintoms GG pasinaudojo 156 vaisių ir daržovių GG. Gauta paramos suma – apie 1153 mln. zlotų, iš kurių GG įkūrimui ir administraciniams kaštams padengti – 86 mln. zlotų, pripažinimo plane numatytoms investicijoms – 1068 mln. zlotų. Vienai GG vidutiniškai teko apie 7,4 mln. zlotų finansinės paramos. Didžioji paramos dalis (92,5 proc.) tenka GG pripažinimo planuose numatytoms investicijoms. Investicinė parama vaisių ir daržovių GG teikiama labai palankiomis sąlygomis, paramos intensyvumas – 75 proc.

Lentelė. Lenkijos vaisių ir daržovių GG gauta finansinė parama (Sėk, 2011)

Finansinę paramą gavusių GG skaičius	Gautos finansinės paramos suma mln. zlotais			Finansinės paramos suma vidutiniškai vienai gamintojų grupei, mln. zlotais		
	Iš viso	iš jų		Iš viso	iš jų	
		įkūrimui ir administraciniams kaštams padengti	pripažinimo plane numatytoms investicijoms		įkūrimui ir administraciniams kaštams padengti	pripažinimo plane numatytoms investicijoms
156	1153,9	86,3	1067,7	7,4	0,5	6,8

Iš 40 vaisių ir daržovių GO iki 2011 vasario 15 d. finansine parama pasinaudojo tik 4 GO. Jų sukurtų veiklos fondų papildomam finansavimui buvo skirta apie 6,4 mln. zlotų. Mažas finansine parama pasinaudojusių GO skaičius paaiškinamas tuo, kad dauguma jų anksčiau turėjo preliminarų pripažinimą GG, o GO statusą įgijo neseniai.

Gamintojų kooperacijos proceso Lenkijoje analizė rodo daug aktualių ir neišspręstų problemų psichologijos, ekonomikos, organizavimo, teisės ir konsultavimo srityse (Perspektywy..., 2008):

Psichologinės problemos:

- gamintojų nepasitikėjimas vienas kitu;
- vis dar žemas žemdirbių ekonominio sąmoningumo lygis ir dėl to nepakankamas bendros veiklos naudos vertinimas;
- nepakankamas kiekis teigiamų grupinės veiklos patyrimo pavyzdžių;

- nesėkmingos kooperatyvų veiklos patyrimas;
- nenoras arba negebėjimas vykdyti lyderio funkcijas ūkinėje veikloje.

Ekonominės, organizacinės ir teisinės problemos:

- finansinių lėšų trūkumas sėkmingai ūkinei veiklai pradėti;
- sunkumai sudarant kontraktus dėl to, kad nemaža dalis pirkėjų nenori jų sudaryti su GG;
- finansinių lėšų trūkumas įdarbinti specialistus net dalimi etato, ypač pradinio veiklos laikotarpiu;
- netobuli teisiniai sprendimai dėl žemdirbių gamintojų grupių ir jų sąjungų bei jų ryšių su rinka reguliavimo;
- sisteminio visoje prekės kūrimo grandinėje sukuriamos pridėtinės vertės teisingo paskirstymo reguliavimo trūkumas.

Organizacinės konsultavimo problemos:

- vieningos gamintojų grupių konsultavimo metodologijos trūkumas;
- labai nevienodos konsultantų žinios ir gebėjimai.

Lenkijoje nesitikima, kad Vakarų Europoje ar kitose pasaulio šalyse žemės ūkio produktų rinka bus organizuota aktyviai dalyvaujant žemdirbiams ir kad jie galės gauti žymiai didesnę pridėtinės vertės dalį (Perspektywy..., 2008). Lenkijos gamintojams liko mažai vietos rinkoje, kurią vis labiau valdo prekybinės firmos, o besikuriančios žemdirbių ūkinės organizacijos (kooperatyvai, GG, GO) dėl tos vietos jau dabar turi kovoti nelygioje kovoje. Todėl, respondentų nuomone, reikalingas teisinis produkcijos gamintojų ir prekybos tinklų santykių reguliavimo mechanizmas, kuris padėtų žemdirbiams ir jų organizacijoms tapti aktyviais ir lygiateisiais rinkos proceso dalyviais. To nepadarius, žemdirbiai tampa tik pasyviais žaliavų žemomis kainomis teikėjais tarpininkams. Tarpininkai tuo dažnai piktavališkai naudojasi: gan dažnai aprūpina žemdirbius ir gamybos priemonėmis, tačiau mažmeninėmis kainomis, t. y. pačiomis didžiausiomis kokios gali būti rinkoje. Todėl mokslininkai rekomenduoja valstybei imtis visų galimų teisinių, organizacinių ir finansinio palaikymo veiksmų, kad per 10–15 metų organizuotų gamintojų dalis rinkoje padidėtų iki 20–25 proc., o atskiruose sektoriuose ir regionuose – iki 50 proc.

Išvados

1. Nežiūrint GG statuso teikiamų privalumų, Lietuvoje oficialiai pripažintų GG nėra. Skatinant Lietuvos žemės ūkio produkcijos gamintojų kooperaciją ir GG kūrimąsi, turi būti panaudota kaimyninių šalių žemdirbių GG veiklos geroji patirtis, ypač vaisių ir daržovių sektoriuje.

2. Latvijos ir Lenkijos žemdirbiai aktyviau nei Lietuvoje jungiasi į GG, sėkmingiau naudojasi tam skiriama ES ir nacionaline parama:

- Latvijoje pripažintos 2 vaisių ir daržovių GG, kurios per penkerius pripažinimo plano vykdymo metus, naudodamos finansinę paramą, įvykdė daugiau kaip 14 mln. latų investicijas;

- Lenkijoje vaisių ir daržovių sektoriuje veikia pripažintos 182 GG ir 40 GO, o joms išmokėta parama siekė 1153 mln. zlotų. Lenkijoje pripažįstamos ir remiamos ne tik vaisių ir daržovių, bet ir kitų žemės ūkio produkcijos rūšių GG.

3. Reformuojant ES Bendrąją žemės ūkio politiką nuo 2014 m., numatoma skatinti įvairių augalininkystės ir gyvulininkystės produkcijos rūšių GO pripažinimą, aktyviau remti jų veiklą. Lietuvoje būtina pasirengti įteisinti žemdirbių GO statusą ir numatyti reikalavimus atitinkančių GO įsikūrimo ir veiklos rėmimą.

4. Kaimyninių šalių patirtis rodo, kad stambesni ūkininkai sėkmingiau jungiasi į GG, tuo tarpu smulkesniesiems, kuriems kooperacija gali būti išlikimo sąlyga, siekiant apsisungti kyla daugiau sunkumų. Tikslinga nustatyti diferencijuotą rėmimo sistemą – didesnė finansinė parama turėtų būti teikiama GG ir GO, jungiančioms smulkius ir vidutinius žemės ūkio produkcijos gamintojus. Padidinto rėmimo gavimo sąlyga galėtų būti didesnis apsisungusių į kooperuotą darinių narių skaičius.

5. Siekiant palengvinti GG ir GO ūkinės veiklos pradžią, tikslinga paramą administracinėms išlaidoms mokėti avansu pagal narių produktų realizavimo apimtis iki GG pripažinimo.

6. Būtina stiprinti konsultantų, galinčių padėti žemdirbiams kurti GG, kompetenciją, dažniau organizuoti žemdirbių išvykas pas kaimyninių šalių ūkininkus, kad betarpiškai susipažintų su GG ir GO organizavimo ypatumais bei įsitikintų tokių darinių ekonomine nauda.

Literatūra

1. Chlebicka, A., Fałkowski, J., Wołek, T. (2008). Powstawanie grup producentów rolnych a zmienność cen. – Warszawa.

2. Gulbe, I., Gailitis, M. L., Grazdins, N. (2003). The future and Need for Producer Organizations in Horticultural Sector of Latvian Agriculture // Economic Science for Rural Development. International Scientific conference reports (proceedings): II part, Jelgava.

3. Klaassen, Ad. (2007). Implementation of CMO-regulations in the Netherlands // Management theory and studies for rural business and infrastructure development: proceedings of international scientific conference. Nr. 2 (9).

4. Kuliešis, G., Pareigienė, L. (2010). Nuostatų kooperuotis vertinimas // Management theory and studies for rural business and infrastructure development. Nr. 24 (5).

5. Le Vay, C. (1983). Agricultural Co-operative Theory: A Review // Journal of Agricultural Economics. Vol. 34. No. 1.

6. Lemanowicz, M. (2005). Organizacje i grupy producentów szansą na poprawę konkurencyjności polskiego rolnictwa. – Warszawa: Wydawnictwo SGGW.

7. Miglavs, A. (2007). Producer organizations for longterm development of horticulture sector // Final conference of project “Promotion of Producer Organisations in Latvia and Lithuania”. Riga, 2007 07 29.

8. Paramos teikimo vaisių ir daržovių gamintojų organizacijoms bei preliminariai pripažintoms gamintojų grupėms taisyklės (2002). LR ŽŪM. – http://www.zum.lt/min/index.cfm?attributes.file=File_2424.cfm&fuseaction=displayHTML&langparam=LT [2012 02].

9. Pareigienė, L., Ribašauskienė E. (2008). Kooperacijos plėtros vertinimas // Management theory and studies for rural business and infrastructure development. Nr. 1 (12).

10. Pasiūlymas. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas, kuriuo nustatomas bendras žemės ūkio produktų rinkų organizavimas. – http://ec.europa.eu/agriculture/cap-post-2013/legal-proposals/com626/626_lt.pdf [2012 02].

11. Perspektywy rozwoju grup producentów rolnych do roku 2013. (2008). – Miedzeszyn-Warszawa.

12. Ramanauskas, J. Stašys, R. (2011). Cooperative performance assessment based on the sustainable development aspect // Proceedings: Rural Development 2011. Vol. 4. Book 2. – Akademia: LŽŪU Leidybos centras.

13. Ramanauskienė, J., Vazonis, V. (2007). Uwarunkowania rozwoju organizacji i grup producentów owoców i warzyw na Litwie // Grupy producentów w wybranych gałęziach produkcji rolnej. Monografia. Nr. 90. – Siedlce: Wydawnictwo Akademii Podlaskiej.

14. Sęk, R. (2011). Przyszłość systemów wsparcia dla grup i organizacji producentów owoców i warzyw w ramach WPR po 2013 r. – http://ksow.pl/fileadmin/user_upload/ksow.pl/pliki/2011.03.xx-Limanowa-prezentacje/R._S%C4%99k_-_Przysz%C5%82o%C5%9B%C4%87_system%C3%B3w_wsparcia_grup_i_organizacji_pro.pdf [2011].

15. Vaisių ir daržovių gamintojų organizacijų pripažinimo ir gamintojų grupių pripažinimo taisyklės. LR ŽŪM. – <http://tar.tic.lt/Default.aspx?id=2&item=results&aktoid=7066A3ED-01D2-4CA3-939B-6D3803B9CCA7> [2012 02].

AGRICULTURAL PRODUCERS GROUP – ASSIMILATION OF THE BEST EXPERIENCE

Julius Ramanauskas¹, Gediminas Radzevičius², Vytautas Vazonis³

¹ *University of Klaipėda,* ² *European Regional Policy Institute,*

³ *Aleksandras Stulginskis University*

Summary

Agricultural co-operation creates opportunities to strengthen their market position, the movement to a higher chain of added value, take the advantage of the common agricultural policy support measures. Development of co-operation in Lithuania is not sufficient enough. One way to improve the situation in this area is to support establishment of producer groups.

The aim of the study – according to the analysis of the neighbouring countries (Latvia and Poland) experience in the development of farmers and producer groups in organizing their activities, identify the best examples of successful opportunities. Economic literature and legal documentation on agricultural production regulation and farmers' cooperated activity was analyzed. In addition, the study also included the semi-standardized interviews with the fruit and vegetable producer groups, managers and consultants. It was found that farmers in Poland and Latvia are more active in binding to the producer groups than in Lithuania, they better use the advantages of EU and national support.

Keywords: producer group, producer organisation, co-operation.

JEL codes: Q010, Q130, Q170.